

Archivariorum historicorumque magistra

Dr. Rani Boobally

Archivarium historicorumque magistra

Történeti tanulmányok Bak Borbála tanárnő
70. születésnapjára

SZERKESZTETTE

Kádár Zsófia
Lakatos Bálint
Zarnóczy Áron

Magyar Levéltárosok Egyesülete
Budapest, 2013

A Magyar Levéltárosok Egyesülete kiadványai 13.

A kötet az NKA támogatásával jelent meg.

A kötet kereskedelmi forgalomban nem kapható.

Az ünnepelt fényképét Várhelyi Klára (Róma) készítette.
A kötetben szereplő térképeket Nagy Béla (MTA BTK TTI) rajzolta.
A borító és a tördelés Abinéri Gábor munkája.

A borítón a közölt tanulmányokhoz tartozó képek részletei láthatók.

ISBN 978-963-87475-3-2

© A tanulmányok szerzői, 2013

Fotó © Várhelyi Klára, 2013

Szerkesztés © Kádár Zsófia, Lakatos Bálint, Zarnóczki Áron, 2013

Képmelléklet © a tanulmányok szerzői, 2013

Kiadja a Magyar Levéltárosok Egyesülete
www.leveltaros.hu

Felelős kiadó: Tyekvicska Árpád, elnök és Décsey Sándor, titkár

A nyomdai munkálatokat a Kódex Könyvgyártó Kft. végezte.
Felelős vezető: Marosi Attila

Minden jog fenntartva.

Printed in Hungary

Tartalom

Köszöntő (KENYERES ISTVÁN)	11
Tabula gratulatoria	15
Előszó (KÁDÁR ZSÓFIA, LAKATOS BÁLINT, ZARNÓCZKI ÁRON)	19
Rövidítésjegyzék	21
I. TÖRTÉNETI FÖLDRAJZ, TÖRTÉNETI TOPOGRÁFIA, TÉRKÉPHASZNÁLAT	
BOLLÓK ÁDÁM: Magángondolatok temető, település és településtörté- net viszonyáról a 10–11. századi Kárpát-medencében	25
<i>Private Thoughts on the Relation between Cemetery, Settlement and Settlement History of Carpathian Basin in 10–11th centuries</i>	69
CSUKOVITS ENIKŐ: Magyarország helye Kelet-Európában. A <i>Descriptio Europae Orientalis</i> országleírásai	71
<i>The Place of Hungary in Eastern Europe. The Country Descriptions of the Descriptio Europae Orientalis</i>	82
TÓTH KRISZTINA: Tata és környéke településeinek történeti földrajza a 14. században	83
<i>Historical Topography of Tata and Its Region in the 14th Century</i>	101
LAKATOS BÁLINT: Lázár deák <i>Tabula Hungariae</i> -jának (1528) helyrajza és a késő középkori úthálózat	103
<i>Settlements on Lazarus' Tabula Hungariae (1528) and Late Medieval Road Network</i>	128

TRINGLI ISTVÁN: Oremus. Egy hegyaljai dűlőnév jelentése	129
<i>Oremus. Bezeichnung eines Flurnamens aus der Hegyalja Region</i>	142
TÓTH GERGELY: Meddig terjed Magyarország? Történelmi jogok és politikai realitások küzdelme Bél Mátyás <i>Notitiájában</i>	143
<i>What's the Extent of Hungary? Conflict of Historical Rights and Political Realities in Mátyás Bél's Notitia</i>	163
KULCSÁR KRISZTINA: Landgraf Ádám gondolatai a magyarországi utak javításáról	165
<i>Adam Landgrafs Gedanken über die Verbesserung der Post-Straßen und anderer Hauptweege im Königreich Ungarn</i>	188
REISZ T. CSABA: Külföldi mérnökök a magyarországi kataszteri felméréseknél	189
<i>Foreign Surveyors at the Cadastral Surveys in Hungary</i>	215
TÖRÖK ENIKŐ: Néhány kataszteri irattípus	217
<i>Einige Katastralunterlagen</i>	235
BERTÉNYI IVÁN: A Badacsony-hegy fontosabb helynevei a 20. században	237
<i>Wichtigere Ortsnamen des Berges Badacsony im 20. Jahrhundert</i>	242
 II. FORRÁSKIADÁS ÉS TÖRTÉNELEM	
BESSENYEI JÓZSEF: <i>Litterae ad Cameram exaratae</i> . A Magyar Kamarához intézett levelek, különös tekintettel a magyar nyelvűekre	245
<i>Litterae ad Cameram exaratae. An die Ungarische Kammer geschriebene Briefe mit besonderer Rücksicht auf Briefe in ungarischer Sprache</i>	255
TUSOR PÉTER: Pázmány pápai bullái és palliuma. (Adatok az esztergomi érseki szék 1616. évi római konzisztoriális betöltéséhez)	257
<i>Die päpstlichen Bullen und das Pallium von Péter Pázmány, Erzbischof zu Gran (1616)</i>	275

FAZEKAS ISTVÁN: Homonnai Drugeth III. György (1583–1620) familiárisainak jegyzéke 1622-ből. Adalék Tállyai Pál pályájához	277
<i>Die Liste der Familiaren von György III. Drugeth von Homonna (1583–1620) aus dem Jahre 1622. Ein Beitrag zur Laufbahn von Pál Tállyai, Übersetzer der Historiarum de rebus Ungaricis libri</i>	292
KÁDÁR ZSÓFIA: Dallos Miklós győri püspök életútja és végrendelete (1630)	293
<i>Life Career and Testament (1630) of Miklós Dallos Bishop of Győr</i>	327
KALMÁR JÁNOS: A horvát végvidékre vonatkozó tervezet az 1670-es évekből	329
<i>Ein das kroatische Grenzgebiet betreffender Vorschlag aus den 1670-er Jahren</i>	343
 III. TÖRTÉNELEM ÉS TÖRTÉNETI SEGÉDTUDOMÁNYOK	
NAGY BALÁZS: Luxemburgi IV. Károly önéletrajza: szövegtani és forráskritikai megközelítések	347
<i>Autobiography of Charles IV of Luxemburg: Textual and Source Critical Approaches</i>	357
E. KOVÁCS PÉTER: Zsigmond király itáliai itineráriuma (1412–1414 és 1431–1433)	359
<i>Itinerary of King Sigismund of Luxembourg in Italy (1412–1414 and 1431–1433)</i>	389
KÖRMENDI TAMÁS: Dalmácia címere a középkori magyar királyok heraldikai reprezentációjában	391
<i>The Coats of Arms of Dalmatia as a Part of the Heraldic Representation of the Hungarian Kings in the Middle Ages</i>	408
PÁLFFY GÉZA: Rendkívüli források a horvát nemzeti szimbólumok történetéhez. Horvátország zászlajának legkorábbi ábrázolásai a 16–17. századból	409
<i>Extraordinary Sources for the History of Croatian National Symbols. The Earliest Portrayals of the Flags of Croatia from the 16th and 17th Centuries</i>	432

DRASKÓCZY ISTVÁN: Henri Pirenne (1862–1935) magyarországi recepciója az 1894 és 1945 közötti időszakban	433
<i>Die Rezeption von Henri Pirenne in Ungarn zwischen 1894–1945</i>	451

IV. INTÉZMÉNY- ÉS TÁRSADALOMTÖRTÉNET

ZSOLDOS ATTILA: Üres honor	455
<i>Empty honor</i>	476

LACZLAVIK GYÖRGY: Várday Pál esztergomi érsek egyházfői tevékenységének vázlatja	479
<i>An Outline of the Activity of Pál Várday, Archbishop of Esztergom</i>	500

SZÖGI LÁSZLÓ: Hanyatlás és átalakulás. A magyarországi peregrináció Mohácstól a 16. század végéig	501
<i>Decline and Change. Hungarian Peregrination from the Battle of Mohács to the End of the 16th Century</i>	520

MOLNÁR ANTAL: A horvát–szlavón rendiség és az oszmán Szlavónia	521
<i>The Croatian–Slavonian Estate System and Ottoman Slavonia</i>	538

DOMINKOVITS PÉTER: Szolgabírák és járásaik Sopron vármegyében, a 16/17. század fordulóján	541
<i>Stuhlrichter und ihre Bezirke im Komitat Sopron/Ödenburg zur Wende des 16./17. Jahrhundert</i>	564

KENYERES ISTVÁN: A félharmincad 1635–1638-ban	567
<i>Der Halbdreißigstzoll, 1635–1638</i>	591

OBORNI TERÉZ – NAGY BÉLA: A hadviselés alól felmentett székely települések a 17. században	593
<i>Szekler Settlements Released from the Military Services in the 17th Century</i>	610

OROSS ANDRÁS: A magyarországi kamarák területi illetékessége a 17–18. század fordulóján	611
<i>Die für Ungarn zuständigen Kammern an der Wende vom 17. zum 18. Jahrhundert</i>	628
MIHALIK BÉLA VILMOS: Egyházi adatok a Jászságról Heinrich von Kageneck német lovagrendi komtur 1703. évi vizitációs jelentésében	629
<i>Ecclesiastical Data about Jazygia in the Visitation Report of Heinrich von Kageneck, Landkomtur of the Teutonic Order in 1703</i>	644
GÉRA ELEONÓRA: Don Thomaso Raspassani, a vízivárosi „magyar” vikárius leleplezése	645
<i>Die Enthüllung von Don Thomaso Raspassani, dem „ungarischen” Vikar von Wasserstadt Ofen (Buda)</i>	671
TUZA CSILLA: A céhes intézmény kereteinek bomlása: az 1761-es céhrendelet előzményei	673
<i>Die Auflösung der Rahmen der Zunftinstitution: die Prämissen der Zunftregelung 1761</i>	688
BORSODI CSABA: A herceg Esterházy-hitbizomány kismartoni uradalmának tisztviselői, alkalmazottai, szolgái 1770–1780 között	689
<i>The Officials, Personnel and Servants of the Eistenstadt/Kismarton Estate of the Prince Esterházy Entail (1770–1780)</i>	704
Bak Borbála munkásságának bibliográfiája (1961–2013) (összeállította: LAKATOS BÁLINT).....	707
MELLÉKLET (képmelléklet Dominkovits Péter, Körmendi Tamás, Pálffy Géza és Török Enikő tanulmányaihoz).....	I–XVI

Rövidítésjegyzék*

Levéltári és kéziratári források

MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest)
DL	Q szekció: Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Levéltár. – <i>Diplomatikai Levéltár. Collectio Diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa.</i> Szerk. Rácz György. Internetes kiadás (DL–DF 5.1), 2010.
DF	Q szekció: Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Fénygyűjtemény. – <i>Diplomatikai Fényképtár. Collectio Diplomatica Hungarica. A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa.</i> Szerk. Rácz György. Internetes kiadás (DL–DF 5.1), 2010.
MTAKK	Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára (Budapest), Kézirattár
OSZKK	Országos Széchényi Könyvtár (Budapest), Kézirattár
ÖNB	Österreichische Nationalbibliothek (Wien), Handschriftensammlung
ÖStA	Österreichisches Staatsarchiv (Wien)
HHStA	Haus-, Hof- und Staatsarchiv
HKA	Allgemeines Verwaltungsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Hofkammerarchiv
HFU	Hoffinanz Ungarn

* A rövidítésjegyzékben azokat a levéltári és kéziratári forrásokat, szakirodalmi tételeket és intézményneveket tüntettük fel, amelyeket több szerző is használt. Ezért a lábjegyzetekben és a tanulmányok végi bibliográfiákban csak a rövidítésüket tüntetjük fel, feloldásuk itt található.

Szakirodalom

- BAK 1997a BAK Borbála: *Magyarország történeti topográfiája. A honfoglalástól 1950-ig*. Budapest, 1997 (História könyvtár. Monográfiák 9/1.).
- BAK 1997b BAK Borbála: A koronaórség fizetlensége. Thurzó Szaniszló nádor 1624. évi Zágráb szabad királyi városhoz küldött levele. In: *Miscellanea fontium historiae Europiae. Emlékkönyv H. Balázs Éva történészprofesszor 80. születésnapjára*. Szerk. KALMÁR János. Budapest, 1997, 89–106.
- CIH I–IV *Corpus juris Hungarici. Magyar törvénytár 1000–1895. Millenniumi emlékkiadás*. [I.] 1000–1526. évi törvényczikkek. [II.] 1526–1608. évi törvényczikkek. [III.] 1608–1657. évi törvényczikkek. [IV.] 1657–1740. évi törvényczikkek. Szerk. KOLOSVÁRI Sándor, ÓVÁRI Kelemen. Jegyz. NAGY Gyula, MÁRKUS Dezső. Budapest, 1899–1900.
- ENGEL 2002 ENGEL PÁL: *Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről*. CD-ROM. Térinformatika: KOLLÁNYI László, SALLAY Ágnes. Budapest, 2002.
- ÚMÉL I–VI *Új Magyar Életrajzi Lexikon*. I–VI. köt. Főszerk. MARKÓ László. Budapest, 2001–2007.

Intézmények

- ELTE BTK Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar (Budapest)
- MTA BTK TTI Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézete (Budapest)
- OSZK Országos Széchényi Könyvtár (Budapest)

DOMINKOVITS PÉTER

Szolgabírák és járásaik Sopron vármegyében, a 16/17. század fordulóján

A királyi vármegye nemesi vármegyévé alakulása szervesen egybefonódott az egyik legrégebbi vármegyei tisztség, a szolgabíró (*judex nobilium, judlium*) 13. század utolsó harmadában történő megjelenésével, amelynek háttérében a királyi vármegye átalakulását kísérő változások húzódtak meg.¹ A tisztség első említései az Árpád-kor végről ismertek (például 1280: Bodrog, 1299: Bihar), az Anjou-korban immáron az országos elterjedtség regisztrálható (például 1313: Ung, 1322: Pest, 1333: Pilis). A sok munkával járó tisztséget döntően a kisebb vagyonú nemesek viselték. A jelentősebb birtokkal rendelkezőket törvény készítette a szolgabírói tiszttel elvállalására (1435:II. tc.). A szolgabírák a közép- és kora újkor időszakában sem rendelkeztek önálló bírói székekkel; az alispánnal és a törvényszéki esküdtekkel a vármegye törvényszékén közösen bíraskodtak.² A szolgabírói járások a nemesség szerveződésének kereteit alkották. Bár első megjelenésük a 14. század végére tehető, azok biztos megragadása az 1427. évi kamarahaszna adóösszeíráshoz, annak helyi végrehajtásához köthető. Az egyes járások kialakulásában egyaránt szerepe lehetett az adott vármegyék domborzati, vízrajzi viszonyainak, a helyi nemesség tömbszerű csoportosulásainak, a helyi birtokszerkezetnek, valamint a törvényszék (*sedria*) szokásos ülés helyének. A vármegyék többsége 4-4, gyakran eltérő nagyságú szolgabírói járásra oszlott (ilyenek voltak például Pest, Szabolcs, Tolna, Ung, Vas, Veszprém megyék), de egyes törvényhatóságok csupán 2-2 járásra tago-

¹ A korábbi modellek kritikájára, a *szolgabíró* elnevezés értelmezésére, ill. az intézmény 1273. évi „bevezetésére” lásd ZSOLDOS 2003, 792–797., 803–807. Ezúton szeretném megköszönni Lakatos Bálint és Kádár Zsófia javaslatait.

² ECKHART 1946, 130–131., TRINGLI 2009, 497–498., C. TÓTH 2009, 320–324. A kérdéskörre lásd még SZŰCS 1984, BÉLI 2008.

lódtek (mint Moson, Pilis vagy az erdélyi megyék), így a vármegyék szolgabírái is ennek megfelelő számban voltak.³

Az elmúlt évtizedekben örvendetesen megnőtt a középkori nemesi vármegyék járásainak, mindezzel összefüggésben az adóztatásnak (adókerülők, adókerületek) helyi (megyei, járási) szintű kutatása.⁴ A 16–17. századból eddig leghangsúlyosabban a hódoltság területén a magyar intézményrendszer, jogszolgáltatás, köz- és adóigazgatás fennmaradását, ezáltal a társadalmi struktúrák megtartását biztosító menekült vármegyék, valamint azok hódoltsági tisztviselői, a szolgabírók és az esküdtek tevékenységének feltárása történt meg (Pest-Pilis-Solt, Heves és Külső-Szolnok vármegyéket illetően). Hasonlóképpen hangsúlyos a hódoltság peremterületén fekvő, illetve az oszmán hódítás miatt összevont vármegyék hódolt területen is tevékenykedő ezen alsóbb tisztségviselői tevékenységi körének, személyi összetételének a kutatása (Győr, Zala-Somogy vármegyék).⁵ Speciális sajátosság, hogy mind a tárgyidőszakot feldolgozó modern vármegyei monográfia (Pest-Pilis-Solt vm.), mind a közigazgatástörténeti bevezetővel ellátott archontológiai adattár (például Zala vm.) ugyancsak ezekre a törvényhatóságokra készült el.⁶ A szolgabírói kar nem csak bíraskodásban, hanem kora újkori adóztatásban betöltött fontosságára a Magyar Kamara 1542. évi zárszámadásának közzélése, elemzése is felhívta a figyelmet.⁷ Túlzás nélkül állítható: a vármegyék ítélkezésének, köz- és adóigazgatásának, az oszmánok elleni védelem helyi szervezésének, seregellátásának, az adott térség társadalmi stabilizálásának és – ha kellett – reorganizálásának tevékenységi köreiben kulcsszerepet játszottak a szolgabírók a melléjük kirendelt esküdtekkel, avagy végrehajtások esetében az őket segítő fogott bírákkal.⁸ A Magyar Királyságnak a vizsgált régióban legkisebb vármegyéje, a 17. századi Győr esete egyaránt felhívja a figyelmet a közigazgatás oszmán hódítás miatti átszervezésére – a hódolt területek egy járásba vonásával, kisebb járások kialakításával (Tóköz, Szigetköz, Csilizköz) maradt

³ ENGEL 1998, 124–125., SZAKÁLY 1998, 51–66., C. TÓTH 2008, 54., C. TÓTH 2009, 320–324., TRINGLI 2001, 186–190. – Az erdélyi megyék középkori archontológiája 1541-ig: W. KOVÁCS 2010; Torda megye kora újkori működése: DÁNÉ 2006, ill. jegyzőkönyvei: DÁNÉ 2009.

⁴ További szakirodalommal néhány újabb tanulmány: C. TÓTH 2009, C. TÓTH 2010, NEUMANN 2009.

⁵ PL. SOÓS 1974, GECSÉNYI 1988, SZAKÁLY 1991, SZAKÁLY 1997, DOMINKOVITS 2001.

⁶ MOLNÁR 2000 (Bilkei Irén, Turbuly Éva munkái), TRINGLI 2001.

⁷ EMBER 1990.

⁸ Csak Sopron vármegye esetében, erre lásd TÓTH 1993, TURBULY 2002, *passim*.

fenn a késő középkori négy szolgabíró szervezete, amely kiegészült a hódolt területen működő alszolgabíróval –, valamint a korábbi gyakorlatot kodifikáló 1613:XXIV. törvénycikkre, amely a szolgabírák megsegítését végző, már említett járási esküdtek (*jurati assessores*) mellett a törvényszéki esküdtek, a későbbi táblabírói kar alapját teremtette meg.⁹ Az alábbi dolgozat a szomszédos Sopron vármegye szolgabírói járásai, szolgabírái történetének kutatásához kíván a 16/17. század fordulójáról adatokkal, szempontokkal szolgálni, a további kutatások szükségességét hangsúlyozva.

A közepes nagyságú vármegyék közé tartozó Sopron a 16. században két eltérő nagyságú nyugati és két, a táji, földrajzi elkülönülés alapján létrejött, közel egyező nagyságú keleti szolgabírói járásra (*processus*) tagolódott, amelyeket – a késő középkori gyakorlat továbbélésének megfelelően – szolgabírájuk nevével különböztettek meg. Az utóbbi két keleti járás a táji, földrajzi sajátosságai, vízrendszere miatt is elkülönülő, kerületnek (*districtus*) nevezett Rábaközt – amelyet az egykorú adóösszeírások Rába Szigetének is neveztek – osztotta ketté. A tárgyidőszakban a vármegye nyugati részén fekvő négy váruradalom, a fraknói grófság, a kismartoni, kaboldi, szarvkői domíniumok az 1491. évi pozsonyi békeszerződés révén a Szent Koronáért az Alsó-ausztriai Kamarának elzálogosított Habsburg zálogbirtokok sorába tartoztak.¹⁰ Míg a tágabb régióban Vas és Zala vármegyék két alispánnal, Sopron – ahogy Győr, Komárom, Moson, Veszprém vármegyék is – egy alispáni tisztségviselővel rendelkezett. Az ítélőszékekre mint középkori megyeközpontokra irányuló kutatás – amelynek megközelítése szintén lehetett járáshatárt képző tényező – a több vármegye esetében párhuzamosan nem egy, hanem két sedriát mutatott ki (például Fejér, Veszprém, Zala). E speciális törvényhatóságok sorába tartozott Sopron vármegye is, amely esetében a 15. század elejétől figyelhető meg a mind földrajzi szempontból, mind a nemesség csoportosulása által is indokolt rábaközi törvényszékek intézménye (Németi, Bogyoszló, Tótkelesztúr), amely a 16. század utolsó, 17. század első évtizedeit is jellemezte (például Mihályi, Németi, Tamási).¹¹

⁹ GECSÉNYI 1988, 14–17. Győr vármegye Mohács előtti archontológiájára: HORVÁTH 2005, 28–32.

¹⁰ A kérdéskörről részletesen: BARISKA 2007, 34–35., *passim*. A burgenlandi településnevekre: SEEDOCH 2001.

¹¹ CSUKOVITS 1997, 365–367., 376–377., 383., C. TÓTH 2009, 325–327., C. TÓTH 2010, 324–327. A kora újkori rábaközi törvényszékekre: TÓTH 1993, TURBULY 2002, *passim*.

Sopron vármegye nyugati járásainak 15. századi szolgabírái a Damonyai Vas, Ebergőci, Kéri, Ládonyi, Locsi, Potyondy, Sági, Sági Forgó családokból, de a század során legtöbb esetben a két kiterjedt kismanesi família, a Baszty és Völcsey tagjaiból kerültek ki. A Rábaköz szolgabíráit ekkor az eddigi kutatások szerint az Edvi, Déry, Felsőpásztori, Potyondy, Sebeházi, Tatay, Vadasfalvai, Vághy családok adták.¹² Sajnos a 16–17. század egészéből jelenleg nem áll rendelkezésre ehhez hasonló adatfeltárás. A 16. század második feléből származó sporadikus adatok Sopron vármegye nyugati része két járására Baszty Mihály (1557), Völcsey Pál (1561–1562), Völcsey Bálint (1576), Dóczy Simon (1579–1588), Baszty Pál (1588–), Mesterházy Boldizsár (1579–1596), Somogy Benedek (1596–) hivatalviselését, míg a Rábaköz két járására Potyondy István (1579), Tatay István (1579–1588), jobaházi Tötössy János (1580–1581), Edvy István (1583–1584, 1586–1593) szolgabíróságát regisztrálták.¹³ Bármilyen gyors és felületes nominális vizsgálat több család esetében (például Baszty, Edvy, Vághy, Völcsey) a késő középkori, kora újkori, azaz a 15–17. századi vármegyei hivatalviselés kontinuitását, több generációs hivatalviselő családok, alsóbb hivatalviselő „dinasztiák” jelenlétét jelzik.

Sopron vármegye szolgabírói járásai a 16/17. század fordulóján

Sopron vármegye közigazgatását, járási beosztását átmenetileg gyökereken megváltoztatta a Bécszet védő Győr erődváros 1594. évi oszmán elfoglalása, amely a Rábaköz településhálózatának, népességének nagymérvű pusztulását eredményezte, és amely miatt e táj két járása évekre kikerült az adóösszeírásokból.¹⁴ A tizenöt éves háború időszakából az utolsó, a zálogolt uradalmak kivételével a teljes vármegyét felölelő adóösszeírása a megelőző, 1593. évből származik.¹⁵ A szolgabírák a már jól

¹² BELITZKY 1938, 908–910. A vármegye Mohács előtti modern archontológiáját Horváth Richárd készíti.

¹³ MNL GyMSM SL SVL Lad. XVIII. et S. fasc. 2. nr. 59/15., uo. Lad. XXIV. et Y. fasc. 4. nr. 221., kiadva: HÁZI 1928, 30–31. (nr. 14.), uo. Lad. XVIII. et S. fasc. 1. nr. 23., kiadva: HÁZI 1928, 95–96. (nr. 61.), TÓTH 1993 adatai alapján: DOMINKOVITS 1996, 118–121., MNL OL E 158 (a továbbiakban: MKA CP) Regestum super connumerationes nova[!] portar[um] (...) A[nno] 1588., 623–648.

¹⁴ A főkapitánysági központ, Győr elfoglalására, az új védelmi rendszer kialakítására: PÁLFFY 1999, 208–220.

¹⁵ Az itt felhasznált, Magyar Kamara számára kivetett portaösszeírásokra: JUHÁSZ 1936, BAKÁCS 1957. A vármegye egykorú birtokszerkezetére: DOMINKOVITS 1999.

ismert hivatalviselő famíliákból (Baszty Pál, Mesterházy Boldizsár, Edvy István) kerültek ki, míg Demeter deák esetében valószínűsíthető, hogy ő az 1580-as években e járásban esküdti hivatalt viselt Potyondy Demeter, aki 1588 után Tatay Istvánt követhette a szolgabírói hivatalban.¹⁶ A vármegye négy járásának településszám alapján és csupán a mesterséges adóegység, a portaszám alapján az adózóerő megoszlását a következő táblázat érzékelteti.¹⁷

1. táblázat. Sopron vármegye szolgabírói járásainak megoszlása a települések és az adózó porták arányában, 1593

Sopron vm. tagolódása	szolgabíró neve	adózó település száma / (%)	adóegység mennyisége (porta) / (%)
Sopron vm. nyugati része	Baszty (Bazty) Pál	85 / (63,4%)	515 / (66,9%)
Sopron vm. nyugati része	Mesterházy Boldizsár	15 / (11,2%)	72,75 / (9,4%)
Rábaköz	Edvy István	14 / (10,4%)	59,5 / (7,7%)
Rábaköz	Demeter deák	20 / (15%)	123 / (16%)
összesítés		134 / (100%)	770,25 / (100%)

A vármegye négy járása közül három településszáma és adózóereje tekintetében, ha nem is közel egyező nagysággal bírt, de kirívó különbségeket nem mutatott. Ezek sorában találhatjuk a Rábaköz (*Insula fluvii Rabakeoz*) két eltérő adózóerejű járását – a 18. századi Rábán belüli alsó és felső járásokat¹⁸ –, mellettük a Rábaköz egyes déli, délnyugati települé-

¹⁶ Tatay hivatalviselésére: DOMINKOVITS 1996, 119–120., MNL OL MKA CP Regestum super connumerationes nova[!] portar[um] A[nno] 1588., 623–648.

¹⁷ A táblázathoz felhasznált források: MNL OL MKA CP 1593. Regestum nove connumerationis portarum Comitatus Soproniensis per me Ladislaum Joo de Kazahaza, 653–673.

¹⁸ Baszty Pál járásába az összeírás rendjében 1593-ban az alábbi adózó települések tartoztak: Csapod, Göbös, Vitnyéd, Agyagos, Szergény, Endréd, Petőháza, Söjtör, Sarród, Széplak, Szentmiklós, Ebergőc, Muzsaj, Röjtök, Pinnye, Lózs, Kövesd, Lövő, Horpács, Gógánfa, Und, Zsira, Vis, Peresznye, Bleigraben/Olmód (Playgrob), Nagyzsidány, Micske, Alsólászló, Kethely, Felsőlászló, Kóhalom, Dörfl, Karl, Bonya, Alsórámóc, Svengraben, Felsőráámóc, Derecske, Császárfalu, Szentmárton, Neutal, Lakompak, Lackendorf, Riczing, Boldogasszonyfalva, Neckendorf, Petersdorf, Haracsony, Raiding, Ligvánd, Középpulya, Alsópulya, Újfalu, Udvard, Gyirót, Homok, Hegykő, Hidegség, Szécsény, Pereszteg, Nagycenk, Dávidcenk, Boz, Balf, Rákos, Meggyes, Ruszt, Czindorf, Drassburg, Baumgarten, Balbersdorf, Marc, Rorbach, Loipersbach, Agendorf, Bánfalva, Klimpa, Kópháza, Harka, Küllő, Keresztúr, Kisbarom, Malomháza, Füles, Illmic. Már ez a felsorolás is hangsúlyozza a 16–17. századi adójegyzékek településnevei szisztematikus összegyűjtésének a fontosságát. Lásd SEEDOCH 2010.

seit is magában foglaló 18. századi Rábán kívüli alsó járást, amely később répcemelléki járásként lett ismert.¹⁹ Mind kismemesi közösségek tömbösödése (Répcemellékén, Rábaközben), mind természetföldrajzi tényezők segíthették e járások rögzülését. Mindezek mellett megdöbbentő a vármegye negyedik „mega” járása, amely a Répcemellék több további települése mellett az Ikva és Fertő mente településeit, a Soprontól nyugatra fekvő településeket is magába foglalta. Így a törvényhatóság adózó településállományának több mint 63%-a, portaegységeinek közel 67%-a – oly nagy uradalmak teljessége, mint a Lánzsér-lakompaki, borsmonostori, lékai domíniumok, avagy Sopron város uradalma – egyaránt ebbe tagolódott.²⁰ Cseppet sem tartható meglepőnek, ha az első alszolgabírói hivatal a 17. század közepén e járásban jött létre. Győr elvesztését követően az oszmán hódítás miatt a két rábaközi járásra az elkövetkező esztendőkből már nem terjedtek ki az adóösszeírások. A nemesapáti Szalay Gábor alispán (1595–1601) vezetésével készült 1596. évi portaösszeírásban 404,75 adózó portát, a két esztendővel korábbi portaszám 52,5%-át regisztrálták a fennmaradó két járásban.²¹

Sopron vármegye szűk határu nemesi falvainak létrejöttét a történetkutatás több periódusra osztotta; növekedésüket a 14. század végi, 15. századi állami adóztatásban jelölte ki (a kamarahaszna adók révén a kisbirtokos nemesek jobbágytelkeiket megszüntették). A 16. század derekán (1543) – a győri püspök prediális községét is beszámítva – 24 kismemesi települést, döntően a Répcemelléken és a Rábaközben tömbösödve jegyezték fel. A jobbágytelkek adó alóli kivonása, a nemesi falvak száma a 16. században tovább nőtt. E folyamatot felerősítette az oszmán hódítás miatt menekülő nemesség betelepülése.²² Az egytelkes nemesek településeinek, illetve megadóztatható kúriáinak 1595. évi összeírása 38, döntően a Répcemelléken

¹⁹ Az összeírás sorrendjében: Pórládony, Sajtoskál, Újkér, Hövej, Himód, Gyórá, Cirák, Szemere, Geresd, Iván, Bő, Lócs, Mankó- és Egyházashüb, Csepreg.

²⁰ Sopron vármegye kistájainak történeti, etnográfiai komplex vizsgálata még várat magára. Az 1921 utáni vármegyére a Fertővidék, Hanság, Rábaköz, Nagyerdő történeti tájnevek KÓSA–FILEP 1983, 99–100., 105–106., 150–151., 161–162. Ugyancsak erre az időszakra a szomszédos Vas megyére: GRÁFIK 1996, 17–28.

²¹ MNL MKA CP Anno 1596. Rectificationes portatum (...) Comitatus Soproniensis, 738.

²² A településekre, az ott élő kismemesség adóztatására: Soós 1937a, Soós 1937b.

vidékére koncentrálódó (sokszor megfelezett) települést²³ regisztrált 50,5 kúriával.²⁴

A hosszú török háború esztendeiben a katonaállítás, hadseregellátás növekvő pénzigénye az adózás átalakítását, az adóalap megváltoztatását, a portáról a házadóra történő átállást követelte meg, amelyet az uralkodó, I. Rudolf a rendekkel az 1598:IV–XVII. törvénycikkekben részletesen szabályozott.²⁵ A 16/17. század fordulóján készült házadó-összeírások döntő többségükben a csonka Sopron vármegye két járására terjedtek ki, ahogy azt az 1600. évi *conscriptio* is mutatja.²⁶

2. táblázat. Sopron vármegye járásonként összesített házadó-összeírása, 1600

Járások és szolgabíráik	adózó települések száma	adózó házak száma	puszta, égett adózó házak száma
Baszty Pál szolgabíró járása	101	2393	1130
Somogyi Benedek szolgabíró járása	32	505	254
összesen	133	2898	1384

A portaösszeírásoknál ekkor még minden bizonnyal részletesebb házadó-összeírás a nemesi falvak adózó házait is feltüntette, így az előző összeírástípusnál eleve több állami egyenesadó alá vont település került regisztrálásra. Sopron vármegye 133 településén 4282 házadó-egységet jegyeztek fel, 67,7%-a adózott. Az adóztatott 76%-a Baszty szolgabíró járásában feküdt, ez az adókiivetés függvényében a csonka vármegye adózó házainak 82,5%-át jelentette. A szolgabíró járásának több településén (Ligvánd, Felsőlászló, Kethely, Dörfl, Weingraben [Baingrob], Császár-

²³ A települések az összeírás sorrendjében: Felső- avagy Viszlóbük, Egyházásbük, Mankóbük, Alsó- és Felsőlócs, „Mindkét” Damonya, Nagyság, Kenyérsütőség, Sajtoskál, Nemesládony, Chernelháza, Tompaháza, Mesterháza, Berekalja, Nagygeresd, Kisgeresd, Csér, Jánosfa, Csáford és Gyármánháza/Jármánháza, Dénesfalva, Berény, Simaháza, Hetye, Alsó- és Felsőszopor, Felsőpulya, Udvard, Vis, Kiszsira, Szarkafölde, Salamonfalva, Gyalóka, Basztifalu, Egyházásfalva, Kis- és Nagyvölcsej, Nemeskér.

²⁴ MNL OL MKA CP Extractus Anno Domini 1595. Rectificationes portarum atq[ue] limitationes et taxationes nobilium, libertinor[um] et aliorum quorumvis Comitatus Soproniensis, 709–713. Minthogy adózó településeken is éltek taxált nemesek, a taxa-összeírásokban szereplő településállomány és a porta-, ill. házösszeírások által érintett települések komparatív vizsgálata a jövő kutatási feladata.

²⁵ Az adó változásáról, Sopron vármegyei adatsorokról: DÁVID 2001, 5–22., 26–27., 362–376.

²⁶ MNL OL MKA CP Regestum Anni 1600 super rectificatione domorum (...) Comitatus Soproniensis, 1023–1051.

falu, Szentmárton, Nyék, Haracsony, Boldogasszonyfalva, Riczing, Czindorf, Loipersbach, Ágfalva) pestis pusztított. A vármegyei panaszokból az is jól ismert, hogy a vármegye egyes részeit, például a Répce vidéket kiélte az ott teleltetett vallon katonaság, így nem csoda, ha Somogyi járásában több település (Bő, Mankóbük) ekkor is jelentős pusztulást mutatott, miként Felsőlócs és Dénesfa teljességgel pusztta volt.²⁷

Az 1604. évből fennmaradt mind az adózó házak összeírása, mind a taxált nemesek, szabadosok, illetve az alsópapság – valamint egyes településeken a molnárok összeírása is (Csepreg, Nyék, Borbolya). Míg az alsópapság részéről összeírt személyek, döntően evangélikus felekezetű prédikátorok, valamint a harmincadellenőrök (Sopron, Szentmárton) beszámításra kerültek, a molnárok az összesítésből kimaradtak.

A Rábaköz Sopron vármegye köz- és adóigazgatásba történő bevonása hat esztendővel Győr erődváros visszafoglalását (1598), négy évvel az erődvárosban a polgári közösség megalakulását és működését követően (1600) az 1604. évi házadó-összeírással vette kezdetét.²⁸ Az 1001 vármegyei adózó ház mindössze 2,9%-a feküdt az ekkor egy szolgabíróval, egy járásban fekvő reorganizálódó Rábaközben.²⁹ (Ekkor az 1600. évi adózó házak 34,45%-át írták össze; az ijesztő adóerő-csökkenés egyaránt betudható a háborús évek veszteségének, illetve a szakirodalom által is jelzett adóeltagadásnak.) A tárgyévben – miként 1609-ben is – taxalista összeírás is készült; a két forrástípus település- és társadalomtörténeti elemzése az elkövetkező időszak feladata. Ez időben a Rábaközben három nemesi falu éledt újjá (Edve, Vadosfa, Kistata).

Sopron vármegye négy járásának helyreállítására 1608 utolsó harmadában avagy 1609 első felében került sor. Az 1608. évi házadó-összeírásban a Rábaköz még nem tagolódott a két szolgabírói járásra, mivel az adó- és közigazgatási egységet a Rába folyó kerületként említi a forrás (*districtus fluvii Raba*). Ugyanakkor már két szolgabíró tevékenykedett e térségben, ahol felettébb sok volt az adóösszeírásba felvett, ugyanakkor leégett (Páli, Potyond, Sobor), pusztta, elhagyatott (Bándhegye, Szil) település.³⁰

²⁷ PRICKLER 1971, TURBULY 2002, nr. 231., 243–244.

²⁸ MNL OL MKA CP Regestum Anni 1604 domorum colonialium et inquilinar[um] Comitatus Sopronien[sis], 1207–1224., uo. Regestum Anni 1604 taxatorum nobilium et armorum, libertinorum et concionnatorum Comitatus Soproniensis, 1209–1245.

²⁹ Részletesen: DOMINKOVITS 2012, 12–15.

³⁰ Az adóösszeírásba felvett rábaközi települések az összeírás sorrendjében: Kisfalud, Mihályi, Vica, Beled, Kecel, Vásárosfalu, Páli, Nagy- és Kisvág, Sebes, Szany, Szent-

3. táblázat. Sopron vármegye települése, adózó ereje a szolgabírói járások szerint, 1604

Sopron vm. területe	szolgabírák	adózó települések száma	adózó házak száma	taxalista nemesek lakta települések	összeírt taxalista családfők
Sopron vm. nyugati fele	Ajkay Ferenc	98	759	49	188
Sopron vm. nyugati fele	Tóth János	23	213	27	136
Rábaköz	Potyondy Albert	18	29	3	10
összesen		139	1001	79	334

4. táblázat. Sopron vármegye 1608. évi házadó-összeírása

Sopron vm. területe	szolgabírák	adózó települések száma	adózó házak száma
Sopron vm. nyugati fele	Ajkay Ferenc szolgabíró járása	97	183
Sopron vm. nyugati fele	Balogh Gáspár szolgabíró járása	21	118
Rábaköz	Potyondy Albert és Pethő János szolgabírák járása	21	23
összesen		139	324

Az adóösszeírás a településszám állandósága mellett radikális, az 1604. évihez képest 77,6%-os adóalap-csökkenést mutat, ami a reorganizáció és a pontatlanságok ellenére Bocskai István erdélyi fejedelem kapitánya, Némethy Gergely és a térséget érintő 1605. évi háborús események súlyát, hatását érzékelteti.³¹ Ajkay Ferenc óriási járásában több égett, pusztult település volt (így Alsó- és Felsőpulya, Bonya, Kiszsira, Küllő, Nemeskér), midőn Mankóbüki Balogh Gáspár járásában is voltak pusztult települések (például a két nemesi falunak, Mesterházának, Szemerének nem voltak adózó házai), több település adott ki egy-egy adóegységet (például Berény és Lócs). A nemesi falvakkal teli járás adózásának sajátossága, hogy Sopron vármegye legnagyobb oppiduma, a Nádasdy II. Ferenc özvegye,

andrás, Sobor, Csorna, Bándhegye, Szil, Barbacs, Bogyoszló, Keresztúr, Potyond, Farád.

³¹ Sopron vármegyére és a nyugat-dunántúli térségre: DOMINKOVITS 2006, 11–106.

Báthory Erzsébet földesurasága alatt álló Csepreg mezőváros ekkor a járás adózó házainak 73%-ával rendelkezett.³²

Az 1609. évi, Szántóházy Ferenc királyi adószedő (*dicator*) által járásonként, a földesurak, uradalmak sorrendjében végrehajtott, az 1609. június 22-én vármegyei felülvizsgálatra került portaösszeírásban immáron helyreállt Sopron vármegye háború előtti négy járása, ami ha „halványan” is, de a járasok közötti 1593-as arányokhoz hasonló képet idéz fel.³³ Az 1609. évi vármegyei portaösszeírásba e törvényhatósághoz tartozó koronázalog-uradalmakat is felvették: az uralkodó, II. Mátyás birtokában a fraknói grófságot és a kismartoni uradalmat (131,25 porta), gr. Nádasdy Tamás földesurasága alatt a kőszegi uradalmat (42,5 + 1/8 porta), valamint Liszthy István földesuraságának feltüntetésével a kaboldi uradalmat (14,75 porta).

5. táblázat. Sopron vármegye településének, adóerejének megoszlása szolgabírói járasok szerint, 1609

Sopron vm. területe	szolgabíró neve	adózó települések száma	adóegység (porta)	taxalista nemesek lakta település	taxalista családfők száma
Sopron vm. nyugati fele	Ajkay Ferenc szolgabíró járása	100	197,25 + 1/8	9	43
Sopron vm. nyugati fele	Balogh Gáspár szolgabíró járása	14	85	14	42
Rábaköz	Potyondy Albert szolgabíró járása	16	20,5 + 1/8	4	9
Rábaköz	Pethő (Petheő) János szolgabíró járása	17	35,25	3	11
összesen		147	338,5	30	105

A tárgyévben felvett, további elemzést kívánó taxalista adóösszeírás esetében Mankóbüki Balogh Gáspár járásában a Répce mellett 1-6 taxált

³² A felvett települések az összeírás/bejárás sorrendjében: Újkér, Hövej, Himód, Gyóró, Cirák, Szemere, Jánosfalva, Iván, Nagyság, Sajtoskál, Nagygeresd, Pórládony, Mesterháza, Chernelháza, Damonya, Bő, Csepreg, Egyházas- és Viszlóbük, Mankóbük, Berény, Lócs.

³³ MNL OL MKA CP Anni 1609. Regestum connumerationis portarum Comitatus Soproniensis, 1267–1291., uo. Regestum Anni 1609 super exactione taxarum ab inquilinis nobilium, nob[ilium] unius sessionis (...), 1295–1300. A portális adó 17. századi bevezetésére: BARÁTH 1930.

nemesi családfő feltüntetésével sorakoznak a szűk határú nemesi falvak (Felső- és Alsószopor, Simonháza, Hetye, Kényérsütő Ság, Nagyság, Berény, Felsőlócs, Nemesládony, Tompaháza, Mesterháza, Chernelháza, Damonya, Felsőbük). Ebergőci Ajkay Ferenc járásából most csak a vármegye Soprontól keletre és délre fekvő, ún. „magyar” területén található, kisenemesek lakta településeket írták össze (például Nagy- és Kisvölcssej, Vis, Kizsira, Gereblyén, Gyalóka, Egyházás- és Basztifalu), a törvényhatóság legnyugatibb nemesi községe hiányzik az adatfelvételből.³⁴ A Rábaköz megerősödő kisenemesi társadalmát e forrás is jól érzékelteti: Potyondy Albert járásához – aki Vadosfán (Wadasfalva) maga is a taxalista kisenemesek sorába tartozott – Jobaháza és a szomszédos Csáford,³⁵ Edve, valamint a járás taxalista nemeseinek 67%-át adó Vadosfa tartozott. Pethő János járásában ekkor a győri püspök prediális nemesi települése, Dör került felvételre, amelyben országos nemesek is lakhattak, továbbá Kis- és Sikátorvág. A rábaközi szolgabírák eljárásaival kapcsolatos iratok 1611-től maradtak fenn nagyobb számban; ezek egyik elsője a két rábaközi szolgabíró, Potyondy Albert és Laky Albert Vághy György alispán vezetésével közösen végbevitt vagyonosztása volt.³⁶

A szolgabírákról

A szolgabírákat a 17. század elején latin és magyar nyelvű forrásaink eltérő megnevezéssel látták el. Míg a latin nyelvű dokumentumok szolgabírákat (*judex nobilium, judlium*) említettek, a magyar nyelvű források őket nagyon gyakran főszolgabírónak nevezték (például 1605: Toth János;³⁷ 1607–1608: Ajkay Ferenc;³⁸ 1611–1612: Potyondy Albert;³⁹ 1613: mankóbü-

³⁴ E település Felsőpulya.

³⁵ Sopron vármegyében két Csáford nevű település volt, egyik jobbágyközség a Répce mentén, másik kisenemesi település a Rábaközben. Az utóbbi 1699. évi, a szomszédos Jobaházával közös rendszabásait közli HUDI 1999, 53–54.

³⁶ MNL GyMSM SL SVM Acta Juridica, Tom. 1. fasc. 9. nr. 217.

³⁷ Toth (Thoth) János főszolgabíró és Sággy Mihály esküdt tanúkihallgatása 1605. május 16-án: MNL GyMSM SL SVM Acta Juridica Tom. 1. fasc. 8. nr. 177.

³⁸ A magyar forrásokban gyakran *few zolga biro*, Ajkay Ferenc, 1607. jún. 9. MNL GyMSM SL SVM Acta Juridica, Tom. 1. fasc. 8. nr. 195. (Töttösy János esküdttel ítélet végrehajtásban), 1608. jan. 31. uo. fasc. 8. nr. 192. (Völcssey Ádám esküdt és további hat személy vagyonosztásban).

³⁹ 1611. ápr. 27. Potyondy (Pottiondi) Albert főszolgabíró Potyondy Miklós esküdttel: MNL GyMSM SL SVM Acta Juridica, Tom. 1. fasc. 9. nr. 237.

ki Balogh Gáspár⁴⁰). Az alábbiakban jelzem egy-két szolgabíró kapcsán a vármegye kismanességének további, társadalomtörténet-centrikus mikrokutatásainak lehetőségét.⁴¹

A szolgabírói hivatal 1593–1603 között betöltő Baszty Pál a vármegye taxalista kismaneseinek sorába tartozott. Az 1599. évi taxaösszeírás szerint Dasztifaluban (Basztifalu, Alsóbasztifalu) volt a rezidenciája. Az összeírt 19 megadóztatott kismanesi családfő közül – a döntő többség (például Czeglédy, Fülöp, Gutaházy, Jófejű, Lanthy, Tömpör, Zalka) 1 forint-1 forint 50 dénár adót fizetett – ő is a községi elitbe tartozott. Csupán három családfőt soroltak a 2 forintos adó kategóriába (Csay György, Koltay Ferenc, Illés Balázs), míg egy fő (Paraecz Márton) 3 forintot fizetett. Így Baszty Pált joggal a kismanesi falu legvagyonosabb, legtekintélyesebb személyének nevezhetjük 4 forintos taxájával.⁴² Vagyon, tanultság, iskolázottság, társadalmi rang tekintetében a hozzá hasonló családokkal igyekezett családi, rokonsági kapcsolatot tartani, kialakítani. Leánya – „*jambor vrainm tanachabul es akaratiabul*” – az esküdti hivatal viselő Pászthory Gergely deák felesége lett; esküvőjüket 1598-ban, a Szent Iván-napot követő harmadik vasárnap (július 12-én) Dasztifaluban, a szolgabíró kúriájában tartották. Baszty Pál társadalmi kapcsolathálóját jelzi: Sopron város vezetőit mind az aznap esti vacsorára, mind a hétfői ebédre meghívta.⁴³

Hasonlóképpen ebből a kismanesi körből, ezúttal a Répce mellékéről került ki az adott járás mindkét, hivatalban egymást követő szolgabírája, Somogyi Benedek és utóda, mankóbüki Balogh Gáspár.⁴⁴ Somogyi Benedek 1598-ban Szemerén birtokolt, és Cziráky Mózással, Baksay/Baxay Jánossal, Bejczy Jánossal, Ujszászy Ferencsel, Nagy Jánossal és valószínűsíthetően rokonával, Somogyi Györggyel együtt a 16 adózó nemesi családfő legvagyonosabbjai közé tartozott a rá is kivetett 3 forintos taxával. 1599-ben javai után Szemerén a 11 megadóztatott nemesi családfő derékhadába tartozott (2 forint), Mankóbükön pedig a szerényebb vagyonúak között lehet őt számon tartani (1 forintos taxa). A csak ezen a településen birtokos Balogh Gáspár ez utóbbi esztendőben (1599) az itt fekvő javai után több adót fize-

⁴⁰ 1613. jan. 5.: MNL GyMSM SL SVm Acta Juridica, Tom. 1. fasc. 9. nr. 251.

⁴¹ A kismanesség differenciált vagyoni viszonyaira: NEUMANN 2002, PÁLFFY 2000, 148–154.

⁴² MNL OL MKA Anno 1595. Regestum super taxa nobilium Comitatus Soproniensis, 951.

⁴³ MNL GyMSM SL SVL Lad. XXVIII. et CC., fasc. 1. nr., Dasztifalu, 1598. jún. 28., Közlöve: HÁZI 1928. 237–238. (nr. 206.)

⁴⁴ Az utóbbi családra: BAÁN 1939.

tett (3 forint 50 dénár), mint Somogyi a két településen összesen. Baloghot túlzás nélkül az akkori Mankóbük leggazdagabb helyi nemesei között lehet jegyezni. A 13 összeírt mankóbüki adózó nemesre 25 dénártól 4 forintig terjedően vetették ki a taxát. Az adózó taxalisták között csupán egy fő, a település másik meghatározó, kiterjedt – Sopron és Vas vármegye tisztikarába sok vezető hivatalviselőt (jegyző, alispán) adó – familiájához tartozó mankóbüki Horváth család tagja, Bálint rendelkezett Balogh Gáspárnál nagyobb adóösszeggel (4 forint).⁴⁵ Az 1600. évi házadó-összeírás szerint mind Somogyi Benedek, mind Balogh Gáspár egy-egy adózó házat is bírt Szemerén.⁴⁶ A portaösszeírásoknál részletesebb házadó-összeírások Somogyi Benedek és mankóbüki Balogh Gáspár esetében érzékeltették, hogy e kismemesek egyaránt rendelkeztek taxált nemesi ingatlannal és mellette nagyon csekély adó alá vont nem nemesi házzal.

Ajkay Ferenc nem csak egy, a rezidenciának helyet adó településen, de a megye taxált nemesi sorában is a vagyoni elitbe tartozott. Alsóajkai Ajkay Gergely valamint fiai, Ajkay Ferenc és Gáspár számára a vitézlő (*egregius*) megszólítás járt. A két fiú apai örökségként Ebergőcön birtokkal rendelkezett és Nagylózson az Alhegyben szőlőbirtokuk is volt. Az osztatlan ingó és ingatlan javak megosztása 1614–1615 során ment végbe; az ingóságok megosztása e kismemesség tárgyi környezetébe és kultúrájába is bepillantást nyújt (Ajkay Ferencnek jutott óntalak, fatányérok, ónkanna, fedeles ágy stb.).⁴⁷ Ajkay Ferenc esetében többnyire az ebergőci predikátummal találkozhatunk. 1598-ban Ebergőcön, ahol a vármegyei elithez tartozó, jómódú középbirtokos, volt alispán (1581–1595) Megyery Imre is 8 adózó házzal rendelkezett, miképpen a kisbirtokos Vághy György későbbi alispán (1601–1617) 6, fivére János 5 adózó házat bírt, a Nádasdy-familiárisok mellett Ajkay 13 adózó házat bírt, amivel e település legnagyobb adózója lett. A település (Ebergőc) birtokviszonyainak specialitását érzékelteti, hogy több középbirtokos, például gálosházi Récsey Imre, vagy a házassága révén 50 adózó házat Nagylózson bíró pápai alkapitány Maróthy Mihály itt egy-egy adózó házat birtokoltak.⁴⁸ A háborús évek pusztulására utalhat az 1600., illetve 1601. évi házadó-összeírás: e forrásokban Aj-

⁴⁵ MNL OL MKA CP [Sopron vármegye taxált nemesinek összeírása, 1598., 1599.] 934–935., 956., 963.

⁴⁶ MNL OL MKA CP Regestum Anni 1600 super rectificatione domorum (...) Comitatus Soproniensis (...), 1045–1046.

⁴⁷ MNL GyMSM SL SVmL Acta Juridica, Tom. 1. fasc. 10. nr. 316.

⁴⁸ MNL OL MKA CP 1598. Regestum connumerationis domorum (...) Comitatus Soproniensis, 907.

kay csak 8 adózó házat bírt, amivel még mindig ő rendelkezett Ebergőcön a legjelentősebb adó alá vont ingatlannal.⁴⁹ Az adózó birtokok pusztulását is érzékelteti az 1603. évi házadó-összeírás, amelyben Ajkay Ferenc birtoka már csak 6 adózó ház, amivel még mindig ő rendelkezett a településen a legtöbb adózó birtokkal.⁵⁰

A tisztségviselők birtokosként a szomszédos birtokossal is konfliktusokba kerülhettek, ahogy ez Ajkay Ferencsel is megtörtént. A mindennapi gazdálkodáson alapuló konfliktus nem kisebb személlyel, mint Vághy György alispánnal keletkezett. Ezt 1607 Szent Jakab apostol napján (július 25-én) a helyszínen, Ebergőcön, a vármegyei közélet jeles képviselői simították el. Megyery Imre, Kaszaházi Joó László, Kisfaludy Balázs, Tompa István, Vághy János, Viczay Sándor, Szántóházy Ferenc, Récsey Bálint, Zádori Nagy István, Pászthory Gergely és más összehívott fogott bírák 100 forint kötés alatt elrendezték a Vághy György alispán és Ajkay Ferenc szolgabíró közötti hatalmaskodási pereket (kárban talált jószág/juh megölése kapcsán).⁵¹

Az Ajkay család kapcsolatai hasonló jellegzetességeket mutattak, mint Baszty Pálé. Ajkay Ferenc Zsuzsanna nevű leányát 1604-ben Völcseji Miklós deák (*Nicolaus Literatus de Völcsej*) vette feleségül. Az örömapa a november 15-én Ebergőcön megtartott esküvőjére Sopron város vezetőit is invitálta.⁵² A vő családjához tartozott az a Völcseji Gergely, aki 1594-ben speciális feladatra megbízott perceptorként Vághy Györgynek, a vármegyei hadak hadnagyának a 68 kapu után a város adóbefizetését átadta,⁵³ és aki 1596 február derekán a vármegye egyik esküdti tisztségét töltötte be.⁵⁴ Ajkay Ferenc öccse, Gáspár Batthyány II. Ferenc udvarából nősült, Jobbágy (*Jobbadgy*) Ferenc Kata nevű leányát vette el. A lakodalmat 1614 Szent György-nap előtti vasárnapon (április 20-án) a *dominus* várában, Rohoncon tartották. A városával intenzív kapcsolatban álló szolgabíró sok szolgálatára tekintettel aznapra Kőszegre hívta Lackner Kristóf soproni

⁴⁹ MNL OL MKA CP Regestum Anni 1600 super rectificatione domorum (...) Comitatus Soproniensis (...), 1023., uo. Regestum rectificationis domorum in Comitatu Soproniensi Anni 1601, 151–171.

⁵⁰ MNL OL MKA CP Regestum Anni 1603. connumerationis domorum colonialium dominorum et nobilium Comitatus Soproniensis, 1181–1200.

⁵¹ MNL GyMSM SL SVM L Acta Iuridica, Tom. 1. fasc. 8. nr. 194.

⁵² MNL GyMSM SL SVL Lad. XXVIII. et CC. fasc. 1. nr. 133., Lózs, 1604. okt. 26.

⁵³ MNL GyMSM SL SVL Lad. XVIII. et S. fasc. 2. nr. 59. Szentmiklós, 1594. máj. 23., közölve: HÁZI 1928, 219. (nr. 185.)

⁵⁴ MNL GyMSM SL SVL Lad. XVIII. et S. fasc. 2. nr. 59., Völcsej, 1596. febr. 13., közölve: HÁZI 1928, 228. (nr. 195.)

városbíró, valamint a szenátust, hogy azt követően onnan menjenek Rohoncra.⁵⁵

Az Ajkay és Baszty családok esete további mikrovizsgálatok szükségességére hívja fel a figyelmet. Sajnos a nyugati járások szolgabírái között is van olyan (1601–1605: Toth János a későbbi „répcemelléki” járás élén), aki-ről nevén kívül más információ jelenleg nem áll a kutatás rendelkezésére.

A forrásfeltárás jelen szakaszában a rábaközi szolgabírókról sajnos kevesebb információval rendelkezünk. A Potyondy (Pottyondy) család egyike Vas és Sopron vármegye nagyszámú kisbirtokos nemességének. Az Árpád-kori gyökerekre visszavezethető, fölöttébb kiterjedt család tagjai a 15. század végétől alsóbb vármegyei hivatalokat viseltek. A Potyondyak a 15–17. század során számos szolgabíró, esküdtet adtak Sopron vármegyének. Bár ismert, hogy a később szolgabírói hivatalt viselt Potyondy Albert 1598 Szent Iván-nap (június 24.) körül Tallián István azon potyondi udvarhelyét, amelyet Tallián Potyondytól vett – midőn az új birtokos valószínűsíthetően a háború veszedelme miatt onnan elmenekült – hatalmaskodva elfoglalta, és azon fivérével, Potyondy Benedekkel megosztotta. Ugyanakkor az máig sem ismert, hogy a háborús éveket a Rábaköz közigazgatásának újjászervezéséért sokat tevő Potyondy hol és miképpen vészelte át. Az esetet közel másfél évtizeddel később, 1612 és 1614 során tárgyalta a sedria.⁵⁶ Potyondy Albert 1614-ben végrendelkezett.⁵⁷

A szolgabírók iskoláztatásáról, iskolalátogatási helyeiről jelenleg egyáltalán nem rendelkezünk adatokkal. Nem kizárt, hogy a nem csak gyakorlott írású, de szép írásképű Baszty Pál avagy Ajkay Ferenc esetleg egy közeli gimnázium egy-két osztályát is elvégezte, miképpen deákos műveltségű, magukat deáknak nevező férfiak mindkét család rokonságához szorosán tartoztak (Pászthory, Völcsey). A sok munkával járó szolgabírói hivatalból a tárgyidőszakban nem született alispáni hivatalra emelkedés, miképpen e tisztségviselők családi kapcsolatait, társadalmi vagyoni hátterét, úgy familiárisi kötődésüket (avagy annak hiányát) is vizsgálnia kell még az elkövetkező kutatásoknak.

⁵⁵ MNL GyMSM SL SVL Lad. XXVIII. et CC. fasc. 2. nr. 154., Ebergőc, 1614. ápr. 16.

⁵⁶ MNL GyMSM SL SVmL Acta Iuridica, Tom. 1. fasc. 9. nr. 268.

⁵⁷ POTTYONDY 1937, 9–10., 16–17., 60. A 15–17. századból számos szolgabíró, esküdt nevét, hivatalviselési idejét hozza: POTTYONDY 1937, 31.

KÉPJEGYZÉK

(Az ábrákat lásd a kötet végi képmellékletben. A felvételeket Koloszár Andrea készítette.)

1. ábra: Baszty Pál szolgabíró levele Sopron városához, Dasztifalu, 1598. jún. 28. (MNL GyMSM SL SVL Lad. XXVIII. et CC. fasc. 2. nr. 110.)
- 1b. ábra: Baszty Pál szolgabíró gyűrűspecsjének lenyomata. (A fenti dokumentum hátoldaláról.)
2. ábra: Ajkay Ferenc szolgabíró levele Sopron városához, Lózs, 1604. október 26. (MNL GyMSM SL SVL Lad. XXVIII. et CC. fasc. 2. nr. 133.)
3. ábra: Ajkay Ferenc szolgabíró saját kezű aláírásával ellátott meghívólevél Sopron városához, Ebergőc, 1614. április 6. (MNL GyMSM SL SVL Lad. XXVIII. et CC. fasc. 2. nr. 154.)
- 3b. ábra: Ajkay Ferenc gyűrűspecsjének lenyomata. (A fenti dokumentumon.)

BIBLIOGRÁFIA

Levéltári források

MNL OL	
MKA CP	Magyar Kamara Archívuma, Conscriptioes Portarum (E 158)
MNL GyMSM SL	Magyar Nemzeti Levéltár, Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára
SVL	Sopron Város Levéltára, Oerteliana
SVmL	Sopron Vármegye Levéltára

Kiadott források

DÁNÉ 2006	DÁNÉ Veronka: „Az őnagysága széki így deliberrálta”. <i>Torda vármegye fejedelemségkori bírósági gyakorlata</i> . Debrecen–Kolozsvár, 2006 (Erdélyi Tudományos Füzetek 259.).
DÁNÉ 2009	<i>Torda vármegye jegyzőkönyvei I. 1607–1658</i> . Kiad., bev., jegyz. DÁNÉ Veronika. Kolozsvár, 2009 (Erdélyi történelmi adatok IX.1.)
DÁVID 2001	DÁVID Zoltán: <i>Az 1598. évi házösszeírás</i> . Budapest, 2001.
DOMINKOVITS 1996	DOMINKOVITS Péter: <i>XVI. századi magyar nyelvű iratok Sopron vármegye levéltárából</i> . Sopron, 1996.
DOMINKOVITS 2001	DOMINKOVITS Péter: Somogy vármegyei szolgabírók tanúkihallgatási jegyzőkönyvei 1677–1678. (Forrásközlés). <i>Somogy Megye Múltjából. Levéltári évkönyv</i> 32(2001), 79–94.
ENGEL 1989	ENGEL Pál: <i>Kamarahaszna-összeírások 1427-ből</i> . Budapest, 1989 (Új Történelmi Tár 2.).
HÁZI 1928	HÁZI Jenő: <i>XVI. századi magyar nyelvű levelek Sopron sz. kir. város levéltárából</i> . Sopron, 1928.
HORVÁTH 2005	HORVÁTH Richárd: <i>Győr megye hatóságának oklevelei (1318–1525)</i> . Győr, 2005.
HUDI 1999	HUDI József: <i>A dunántúli nemesi községek statútumai a XVII–XIX. századból</i> . Veszprém, 1999.

- TÓTH 1993 TÓTH Péter: *Sopron vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái*. I. 1579–1589. Sopron, 1993.
- TURBULY 2002 TURBULY Éva: *Sopron vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái* II. 1595–1608. Sopron, 2002.

Szakirodalom

- BAÁN 1939 BAÁN Kálmán: A Mankóbüki Balogh család. *Magyar Családtörténeti Szemle* 5(1939), 4. sz., 120–126. (4 táblával)
- BAKÁCS 1957 BAKÁCS István: A dicalis összeírások. In: *A történeti statisztika forrásai*. Szerk. KOVACSICS József. Budapest, 1957, 51–81.
- BARÁTH 1930 BARÁTH Tibor: A magyar állam adóügye 1605–1648. *Századok* 64(1930), 607–655., 697–737.
- BARISKA 2007 BARISKA István: *A Szent Koronáért elzálogosított Nyugat-Magyarország 1447–1647*. Szombathely, 2007 (Archivum Comitatus Castriferrei 2.).
- BELITZKY 1938 BELITZKY János: *Sopron vármegye története*. I. Budapest, 1938.
- BÉLI 2008 BÉLI Gábor: *A nemesek négy bírója. A szolgabírók működésének első korszaka 1268–1351*. Budapest–Pécs, 2008 (Institutiones Iuris).
- CSUKOVICS 1997 CSUKOVICS Enikő: Sedriahelyek – megyeszékhelyek a középkorban. *Történelmi Szemle* 39(1997), 363–386.
- DOMINKOVITS 1999 DOMINKOVITS Péter: Sopron vármegye XVI. század végi birtokos társadalma. *Soproni Szemle* 53(1999), 2. sz., 99–122.
- DOMINKOVITS 2006 DOMINKOVITS Péter: „Egy nemzetek lévén...” *A Nyugat-Dunántúl Bocskai István 1605. évi hadjárata idején*. Budapest, 2006.
- DOMINKOVITS 2012 DOMINKOVITS Péter: A Rábaköz nemesi társadalma a 17. század első évtizedeiben. In: *Tanulmányok a Kisalföld múltjából*. Szerk. NÉMA Sándor. Győr, 2012 (Kisalföldi Szemle IV/2.), 7–30.

- EMBER 1990 EMBER Győző: A magyar királyi pozsonyi kamara zárszámadása 1542-ben. *Levéltári Közlemények* 61(1990), 1–2. sz., 63–143.
- ECKHART 1946 ECKHART Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*. Budapest, 1946.
- ENGEL 1998 ENGEL Pál: *A nemesi társadalom a középkori Ung megyében*. Budapest, 1998 (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 25.).
- GECSÉNYI 1998 GECSÉNYI Lajos: Győr megye közigazgatása és tisztikara a XVII. században. *Levéltári Szemle* 38(1988), 3. sz., 14–34.
- GRÁFIK 1996 GRÁFIK Imre: Vas megye – történelem, táj és ember. In: *Vas megye népművészete*. Szerk. GRÁFIK Imre. Szombathely, 1996, 9–28.
- JUHÁSZ 1936 JUHÁSZ Lajos: A porta története 1526–1648. *Századok* 70(1936), pótfüzet, 497–578.
- KÓSA–FILEP 1983 KÓSA László – FILEP Antal: *A magyar nép táji-történeti tagolódása*. 4. kiad. Budapest, 1983 (Néprajzi tanulmányok).
- MOLNÁR 2000 *Zala vármegye archontológiája 1138–2000*. Szerk. MOLNÁR András. Zalaegerszeg, 2000 (Zalai Gyűjtemény 50.).
- MESTERHÁZY 1939 MESTERHÁZY Sándor: *A Mesterházy család története*. Nagykanizsa, 1939.
- NEUMANN 2002 NEUMANN Tibor: A Vízköz kisnemesi társadalma a középkorban. *Századok* 136(2002), 417–450.
- NEUMANN 2009 NEUMANN Tibor: Nyitra megye hegyen túli járásának kamarahaszna-összeírása. In: *Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére*. Szerk. NEUMANN Tibor, RÁ CZ György. Budapest–Piliscsaba, 2009 (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 40. – *Analecta mediaevalia* III.), 183–234. (2 térképpel és forrásközléssel)
- PÁLFFY 1999 PÁLFFY Géza: *A császárváros védelmében. A győri főkapitányság története 1526–1598*. Győr, 1999.
- PÁLFFY 2000 PÁLFFY Géza: *A tizenhatodik század története*. Budapest, 2000 (Magyar Századok).

- PRICKLER 1971 Harald PRICKLER: Die Pestepidemie des Jahres 1600. *Burgenländisches Heimatblätter* 33(1971), 109–116.
- POTTYONDY 1937 POTTYONDY Béla: *A Pottyondy család monográfiája*. Szombathely, 1937.
- SEEDOCH 2001 Johann SEEDOCH: *Verzeichnis der burgenländischen Ortsnamen in deutscher, ungarischer, kroatischer und Roman-Sprache*. Eisenstadt, 2001.
- SEEDOCH 2010 Johann SEEDOCH: *Die Gemeindenamen des Burgenlands im Wandel der Zeit*. Eisenstadt, 2010 (Burgenländische Forschungen 100.).
- Soós 1937a Soós Imre: A sopronmegyei kurialisták taksája. *Történetírás* 1(1937), 1–2. sz., 376–397.
- Soós 1937b Soós Imre: Adatok a sopronmegyei középirtokok 16. századi történetéhez. *Soproni Szemle* 1(1937), 3–4. sz., 259–279.
- Soós 1974 Soós Imre: A hódolt szolgabíró és a hódolt esküdt Heves megyében a XVII. században. *Archivum. A Heves Megyei Levéltár Közleményei* 2(1974), 5–32.
- SZAKÁLY 1991 SZAKÁLY Ferenc: A nemesi vármegyeszervezet és a török hódoltság. *Történelmi Szemle* 33(1991), 3–4. sz., 137–184.
- SZAKÁLY 1997 SZAKÁLY Ferenc: *Magyar intézmények a török hódoltságban*. Budapest, 1997 (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 21.).
- SZAKÁLY 1998 SZAKÁLY Ferenc: *Ami Tolna vármegye középkori okleveleiből megmaradt 1314–1526*. Szekszárd, 1998.
- SZAKÁLY 2001 SZAKÁLY Ferenc: A hódolt megye története. In: *Pest megye monográfiája*. I/2. köt. *A honfoglalástól 1686-ig*. Szerk. TORMA István közreműködésével ZSOLDOS Attila. Budapest, 2001, 329–543.
- SZÚCS 1984 SZÚCS Jenő: Az 1267. évi dekrétum és háttere. Szempontok a köznemesség kialakulásához. In: *Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok. Mályusz Elemér emlékkönyv*. Szerk. H. BALÁZS Éva, FÜGEDI Erik, MAKSAY Ferenc. Budapest, 1984, 341–394.

- C. TÓTH 2007 C. TÓTH Norbert: Lehetőségek és feladatok a középkori járások kutatásában. *Századok* 141(2007), 392–470.
- C. TÓTH 2008 C. TÓTH Norbert: *Szabolcs megye működése a Zsigmond-korban*. Nyíregyháza, 2008.
- C. TÓTH 2009 C. TÓTH Norbert: A világi igazgatás Magyarországon a Zsigmond-korban, különös tekintettel Veszprém megyére. In: *Megyetörténet. Egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a Veszprémi Püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére*. Szerk. HERMANN István, KARLINSZKY Balázs. Veszprém, 2009 (Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 22. – A veszprémi egyházmegye múltjából 22.), 319–340.
- C. TÓTH 2010 C. TÓTH Norbert: Vas megye 1427. évi „adókerülői” és a kamarahaszna adminisztrációja. *Vasi Szemle* 64(2010), 670–684.
- TRINGLI 2001 TRINGLI István: Pest megye a késő középkorban. In: *Pest megye monográfiája*. I/2. köt. *A honfoglalástól 1686-ig*. Szerk. TORMA István közreműködésével ZSOLDOS Attila. Budapest, 2001, 75–194.
- TRINGLI 2009 TRINGLI István: Megyék a középkori Magyarországon. In: *Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére*. Szerk. NEUMANN Tibor, RÁCZ György. Budapest–Piliscsaba, 2009 (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 40. – *Analecta mediaevalia* III.), 487–518.
- W. KOVÁCS 2010 W. Kovács András: *Az erdélyi vármegyék középkori archontológiája*. Kolozsvár, 2010 (Erdélyi tudományos füzetek 263.).
- ZSOLDOS 2003 ZSOLDOS Attila: Az özvegy és a szolgabírák. *Századok* 137(2003), 783–808.

Stuhlrichter und ihre Bezirke im Komitat Sopron/Ödenburg zur Wende des 16./17. Jahrhundert

Der Stuhlrichter (*judex nobilium*) war einer der ältesten Amtsträger des adeligen Komitates in Ungarn. Die Position erschien zum letzten Drittel des 13. Jahrhunderts, im Zeitalter der Anjou war die Position landesweit verbreitet. Die Stuhlrichterbezirke, die auch als Forum des Adels dienten, erschienen zuerst Ende des 14. Jahrhunderts, ihre sichere Beschreibung lässt sich an die Zusammenschreibung und an die Einhebung der staatlichen direkten Steuer und des *lucrum Camerae* binden. Das mittelgroße Soproner Komitat untergliederte sich in vier Stuhlrichterbezirke (*processus*), unter den Stuhlrichtern befanden sich Mitglieder der Familie Baszty, Damonyai, Ebergóci, Ládonyi, Lócsi, Potyondy, Völcsey. Ein Vergleich der Namensverzeichnisse der Amtsträger des 16. Jahrhunderts lässt erscheinen, dass in vielen Fällen über die Entstehung von Amtsträgerdynastien gesprochen werden kann (z.B. die Familie Baszty, Edvy, Völcsey).

Die Pforte- und Haussteuerzusammenschreibungen des 16. Jahrhunderts stellen die Bezirke des Komitates plastisch gut dar, die nach dem allgemeinen Gebrauch des Zeitalters nach ihren Stuhlrichtern bezeichnet wurden. Die im östlichen Teil des Komitates sich befindliche, ab Beginn des 15. Jahrhunderts ein eigenständiges Gerichtsstuhl aufweisende, sich auch geographisch absondernde Raabau unterteilte sich in zwei Stuhlrichterbezirke, die sich sowohl im Flächenausmaß als auch in der Steuergrundlage kaum von einander unterschieden. Ähnlich gestaltete sich auch der dritte Bezirk auf diesen Gebieten, der den überwiegenden Teil des Rabnitztales umfasste. Die adeligen Dörfer des Kleinadels des Komitates lagen ausschlaggebend in der Raabau und im Rabnitztal. Der vierte großangelegte Bezirk erstreckte sich über mehrere Kleinlandschaftseinheiten (z.B. gehörte dazu der überwiegende Teil des Neusiedler Sees, der Ikva-Tal, die Umgebung von Sopron, und das von Sopron westlich liegende Gebiet). Nach der Einnahme der Festungstadt Győr/Raab (1594) blieb im Komitat nur der große westliche, beziehungsweise der sich auf das Gebiet des Rabnitztales erstreckende Bezirk erhalten, die Raabau stellte

wegen der osmanischen Gefahr und Verwüstung während der Jahrhundertswende des 16/17. Jahrhunderts kein steuerpflichtiges Gebiet dar. Ab der Hauszusammenschreibung des Jahres 1604. kann die Neuorganisation der Verwaltung der Raabau aufgezeigt werden, zuerst wurde ein grosses Distrikt aufgestellt, ab 1608 wurde es unter die Leitung von zwei Stuhlrichtern gestellt, ab 1609 wurde die Zweiteilung der Raabau in zwei Bezirke wiederhergestellt.

Der Aufsatz unternimmt außerdem auch noch den Versuch die Stuhlrichter der vermögensmäßig stark differenzierten Gesellschaft des Kleinadels zuzuordnen. Betont wird auch der hohe Alphabetisierungsgrad der einzelnen Stuhlrichter (Pál Baszty, Ferenc Ajkay).

Post salutem familij meje paratissimam commendationem G. D. V. C. pollicor.

Quosq; atq; Episcopi Dni Dni omni observantia colendissimi, non potest esse obsecrum hominum, hincq; utriusq; Gensio, qualem per totam coningaltem etiam Dni Gensio in superstitio terra multiplicari, admodum illis, ut Gensio historia meridiana luci id claris adnotare, nec non caris pbari Criticis auctor est, affirmando, ex testa laterali Adanij non modo creatum esse pbari sepum pulchre: ludum etiam cum illis sua benedictione, his utriusq; affluente ornari, Gensio et multiplicari et regere orbem terram.

Quapropter cum diuino nutu filia Nicolaj Lihtrali de Volcey, Susanna vocitata, quae a patribus legitime adhaec per episcopus fuit orbata in nosram deuterocral habitam, unice diuina sic uolente gratia ad aliam naturam praeclata, cum de futuro coniugio Nobili Dni Gensio Mepetarij unquam nome sem fecimus, me non pensata ad, is Gensio Nouitibus in adhaec mris obsequiis, ex domus carum praeclata deuterocral, adoplaurimus. Gensio atq; Episcopi Gensio natus est de fratre etiam atq; etiam pto, summiq; oblat, ut ipse et tota Gensio notatis comparate nobisq; in gratia adhaec limina saluantem, honorifica archiepiscopi in actum nostrum recipere ueramus.

Factum Gensio Gensio, Dni in primis (ut pto) auctoris coniugij, non quam gratissimam, nobis uero speciosissimam Gensioq; inuicidissimam. His pto uolente G. D. V. ex animo pbari et explo. Datis Lózs, 26 die octobris Anno Dni, 1604.

Deor ut amicus
G. D. V.

Franciscus Ajkay

2. Ajkay Ferenc szolgabíró levele Sopron városához, Lózs, 1604. október 26.
(MNL GyMSM SL SVL Lad. XXVIII. et CC. fasc. 2. nr. 133.)

*1b. Baszty Pál szolgabíró gyűrűspecstjének lenyomata
(az 1. sz. levél hátoldaláról)*

*3b. Ajkay Ferenc gyűrűspecstjének lenyomata
(a 3. sz. levélen)*